

ЗАСТОСУВАННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ЇХ ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМО- ВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ізоменко К. Т.,

аспірантка,

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113

e-mail: catherinefm688@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7197-0061>

THE APPLICATION OF RESTORATIVE JUSTICE AS A MEANS OF PROTECTING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS AND THEIR TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF MILITARY ACTION

Izotenko K. T.,

Postgraduate student, of «KROK» University

Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113

e-mail: catherinefm688@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7197-0061>

Анотація. У статті досліджено особливості впровадження відновного правосуддя у кримінальне судочинство України в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на проблемах традиційної каральної моделі правосуддя, яка зосереджується переважно на покаранні правопорушника та не забезпечує повною мірою захист прав потерпілих і відновлення соціальної справедливості. Визначено ключові труднощі застосування відновних практик: відсутність належної нормативно-правової бази, обмеженість інституційних механізмів, суперечності між положеннями кримінально-процесуального законодавства та міжнародними стандартами у сфері захисту прав людини. Проаналізовано досвід зарубіжних країн щодо реалізації програм медіації та інших форм відновного правосуддя, а також окреслено перспективи їх адаптації в українському правовому полі. Розвиток інституту відновного правосуддя сприятиме підвищенню довіри громадян до правоохоронної системи, зменшенню рівня рецидивної злочинності та забезпеченню балансу між правами потерпілих і правопорушників. Запропоновано напрями вдосконалення національного законодавства та механізмів імплементації міжнародних стандартів у сфері кримінального судочинства.

Водночас станом на сьогодні актуальними залишаються проблеми застосування відновного правосуддя щодо дотримання прав людини у кримінальному провадженні, а також питання відшкодування шкоди та повноцінного захисту прав осіб у кримінальному провадженні. Фактично створений механізм відновного правосуддя, на думку багатьох авторів, не може повноцінно перекрити всі збитки потерпілого незважаючи на зміни у веденні Кримінального судочинства, в результаті якого повинні бути забезпечені не тільки права і свободи особи правопорушника, а й потерпілого.

Основна мета відновного правосуддя – створити відновлення соціальної гармонії, а не лише здійснити покарання особи. Це може включати компенсацію, громадські роботи або інші форми відшкодування. Відновне правосуддя містить у собі превентивний аспект, а також сприяє запобіганню повторним злочинам через реабілітацію правопорушників. В Україні концепція відновного правосуддя поступово впроваджується в різних сферах, зокрема в кримінальному судочинстві, що дозволяє створити більш гуманний і ефективний підхід до вирішення конфліктів у результаті вчиненого злочину.

Ключові слова: відновне правосуддя, права людини, досудове розслідування, кримінальне провадження.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 26.

Abstract. The article examines the peculiarities of implementing restorative justice in the criminal proceedings of Ukraine under martial law. Emphasis is placed on the problems of the traditional punitive model of justice, which primarily focuses on punishing the offender and does not fully ensure the protection of victims' rights or the restoration of social justice. Key challenges in applying restorative practices are identified: the absence of an adequate legal framework, limited institutional mechanisms, and contradictions between the provisions of criminal procedure law and international human rights standards. The experience of foreign countries in implementing mediation programs and other forms of restorative justice is analyzed, and the prospects for their adaptation to the Ukrainian legal system are outlined. The

development of the restorative justice institute will contribute to strengthening citizens' trust in law enforcement, reducing the level of recidivism, and ensuring a balance between the rights of victims and offenders. Directions for improving national legislation and mechanisms for implementing international standards in criminal justice are proposed.

At the same time, the application of restorative justice remains problematic in terms of ensuring human rights in criminal proceedings, as well as addressing compensation for damages and providing comprehensive protection of individuals' rights in such proceedings. In fact, the mechanism of restorative justice, according to many scholars, cannot fully cover all the losses of victims, despite reforms in criminal justice aimed at safeguarding not only the rights and freedoms of offenders but also those of victims.

The main goal of restorative justice is to restore social harmony rather than merely impose punishment. This may include compensation, community service, or other forms of reparation. Restorative justice also carries a preventive dimension, helping to reduce reoffending through offender rehabilitation. In Ukraine, the concept of restorative justice is gradually being introduced in various spheres, particularly in criminal proceedings, which makes it possible to create a more humane and effective approach to resolving conflicts arising from the commission of crimes.

Keywords: restorative justice, human rights, pre-trial investigation, criminal proceedings.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 26.

Постановка проблеми. У контексті воєнного стану та інституційних зрушень українське кримінальне судочинство стикається з нагальною потребою інтеграції практик відновного правосуддя. Водночас процес інституалізації й практичного застосування відновних механізмів (зокрема медіації) у кримінальному провадженні супроводжується низкою труднощів, які мають прямі та опосередковані негативні наслідки для прав і свобод громадян. Основними проблемними векторами є: нормативна неврегульованість, адже відсутність цілісної законодавчої бази та чітких процедур застосування відновних практик створює правову невизначеність і підвищує ризик порушення процесуальних гарантій. Інституційні бар'єри, відсутня системна координація між судами, органами досудового розслідування та службами правової допомоги, що ускладнює передачу справ до відновних процедур. Процедурні ризики, тобто недостатнє регламентування стандартів ініціювання, проведення й контролю відновних процедур може призвести до порушення права на захист і права потерпілого на справедливий судовий розгляд. Кваліфікаційні прогалини, так як немає єдиних вимог до підготовки та етичних стандартів для медіаторів, що знижує довіру до відновних практик. Вплив воєнного стану, переважаність правоохоронної та судової системи, обмежені ресурси й підвищені безпекові ризики загострюють вразливості прав людини та ускладнюють застосування відновних підходів. Соціально-культурні стереотипи, саме збереження каральної парадигми правосуддя та недовіра населення до інноваційних механізмів стримують розвиток відновних програм. Нерівний доступ,

оскільки відновні практики залишаються доступними лише у окремих категоріях справ, що формує ризик дискримінації та сегрегації правосуддя.

Зазначені проблеми провокують конкретні негативні наслідки: звуження процесуальних гарантій потерпілих і підозрюваних; підвищення ризику незаконних або необґрунтованих рішень; делегітимізацію судової системи; зниження рівня довіри громадян до інституцій правосуддя та потенційне збільшення рівня рецидиву через неефективне відшкодування шкоди й соціальну реінтеграцію. У воєнних умовах ці наслідки посилюються через обмеженість ресурсів, ризики безпеки та потребу термінових адаптаційних процедур.

Відповідно до статті 2 «Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», право людини на захист полягає у забезпеченні правового захисту кожній особі, яка його потребує. Такий захист має гарантуватися компетентними судовими, адміністративними чи законодавчими органами, а також будь-яким іншим уповноваженим органом, передбаченим правовою системою держави, із розвитком належних механізмів судового захисту [12].

Програма відновного правосуддя передбачає у собі розробку підходів, що допомагають правопорушнику усвідомити наслідки своїх дій та знайти шляхи для виправлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичну основу складають дослідження таких вчених: О. Боброва, Г. Власової, І. Войтюка, І. Грицюка, А. Горової, Л. Головка, Е. Георгієвського, Т. Денисової, І. Ємельянова, В. Землянської,

О. Калганової, Д. Коваленко, Ю. Микитина, В. Маляренка, Р. Аракелян та інших.

О. М. Боброва є автором монографії «Відновне правосуддя: особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід». У цій роботі досліджується досвід європейських країн щодо впровадження медіації в кримінальному процесі. Авторка аналізує нормативно-правові акти, що регулюють медіацію, та пропонує рекомендації щодо їх адаптації в Україні. Це дослідження є важливим кроком у розумінні механізмів відновного правосуддя та їх застосування в українському контексті [13]. Г. П. Власова в статті «Застосування медіації у кримінальному судочинстві України як вид спрощеного провадження» аналізує можливості впровадження медіації в кримінальний процес України. Вона розглядає медіацію як інструмент спрощення кримінального провадження та підвищення ефективності правосуддя. Авторка також обговорює переваги та недоліки медіації, а також можливі шляхи її впровадження в українському законодавстві [14]. І. А. Войтюк у співавторстві з Т. В. Маляренком опублікували статтю «Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні», в якій аналізується концепція відновного правосуддя та її застосування в Україні. Автори розглядають теоретичні аспекти відновного правосуддя, його принципи та форми, а також можливості адаптації цієї концепції до українських реалій [15]. І. В. Грицюк у статті «Причини та умови вчинення злочинів» досліджує соціальні та психологічні чинники, що сприяють вчиненню злочинів. Це дослідження є важливим для розуміння потреби в альтернативних формах правосуддя, таких як відновне правосуддя, яке орієнтується на відновлення справедливості та реабілітацію правопорушників [16]. А. О. Горова є співавтором монографії «Відновне правосуддя: особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід», де разом з О. М. Бобровою та іншими авторами аналізується досвід європейських країн щодо впровадження медіації в кримінальному процесі. Це дослідження сприяє розумінню можливостей адаптації європейського досвіду до українських умов [17]. Л. В. Головка в статті «Альтернативи кримінальному

переслідуванню в сучасному праві» аналізує альтернативні форми кримінального переслідування, зокрема медіацію, як інструмент відновного правосуддя. Авторка розглядає переваги та недоліки цих форм, а також їхнє застосування в різних правових системах [18]. Е. В. Георгієвський у статті «Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної юстиції» досліджує міжнародні моделі кримінальної юстиції, зокрема відновне правосуддя та їх застосування в різних країнах. Це дослідження допомагає зрозуміти міжнародний контекст відновного правосуддя та можливості його впровадження в Україні [19]. Т. А. Денисова в дослідженні «Загальні питання та деякі особливості термінологічних формулювань і спеціальних правил призначення покарання» розглядає питання призначення покарання в кримінальному праві. Хоча ця стаття не стосується безпосередньо відновного правосуддя, вона є важливою для розуміння традиційних підходів до покарання та необхідності їх перегляду в контексті відновного правосуддя [20]. Ємельянов І. І. зосередився на труднощах інтеграції відновного правосуддя у вітчизняну практику, проаналізував суперечності між національним кримінально-процесуальним законодавством і положеннями відновного підходу. Автор підкреслює потребу законодавчих змін, але майже не охоплює практичні механізми реалізації [21]. Авторка Землянська В. В. комплексно розглянула як теоретичні, так і практичні основи впровадження відновного правосуддя в Україні. У роботі значну увагу приділено аналізу зарубіжного досвіду, а також перспективам його імплементації в українське законодавство. [22]. Калганова О. А. дослідила роль медіації як одного з ключових інструментів у відновному правосудді. Авторка акцентує увагу на необхідності законодавчого врегулювання інституту медіації. Праця цінна тим, що пропонує конкретний механізм застосування відновних практик, проте аналіз обмежений лише аспектом медіації [23]. Монографія Коваленко Д. В. є комплексним дослідженням, де відновне правосуддя розглянуто крізь призму формування правової політики України. Автор приділив увагу історичним, правовим та практичним аспектам розвитку цього інституту. Сильна сторона – масштабність та системність

аналізу, проте робота потребує більш глибокої емпіричної бази. [24]. Микитин Ю. І. зробив акцент на тому, що інтеграція відновного правосуддя в український кримінальний процес потребує врахування національних особливостей. Однак через обмежений обсяг праця має загальний характер і не дає розгорнутих практичних рекомендацій [25]. Аракелян Р. Ф. систематизував підходи до розуміння сутності відновного правосуддя. Автор наводить теоретичні засади та практичні приклади його застосування. Цінність роботи полягає у спробі поєднати доктрину і практику, проте бракує критичного аналізу існуючого законодавства [26].

Більшість досліджень, проведених вищезгаданими авторами, зосереджена на теоретичних аспектах відновного правосуддя та його адаптації до українських реалій. Однак існує потреба в більш детальному аналізі практичного застосування відновного правосуддя в Україні, зокрема вивчення досвіду інших країн щодо впровадження відновного правосуддя та можливості його адаптації в Україні, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення законодавства та практики застосування відновного правосуддя в Україні. Ці напрямки досліджень сприятимуть більш ефективному впровадженню відновного правосуддя в Україні та покращенню кримінальної юстиції в цілому.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Варто відмітити те, що процес реалізації програм відновного правосуддя потребує ґрунтовного доопрацювання у сфері імплементації норм міжнародного законодавства до кримінального провадження, що використовується у процесі здійснення досудового розслідування. На сьогодні у більшості країн світу триває активний процес інституалізації відновного правосуддя. Зокрема, Україна посідає не останнє місце у процесі правотворення та реалізації програм відновного правосуддя.

Водночас відновне правосуддя покликане вирішити найважливіші завдання кримінального судочинства:

- 1) удосконалити модель ведення досудового розслідування у кримінальному провадженні;
- 2) запровадити норми, які створюють спрощену процедуру врегулювання

конфлікту;

3) створити систему, яка запобігає розвитку злочинності;

4) підвищити довіру населення до правоохоронних органів;

5) забезпечити широкий доступ до правосуддя через відновлення порушених прав, що розвантажує систему правосуддя.

Таким чином, відновне правосуддя вимагає активної участі учасників для захисту прав людини, залучення до процедури відновного правосуддя потерпілих, правопорушників та інших суб'єктів правосуддя.

Метою дослідження є комплексна оцінка існуючих механізмів відновного правосуддя в Україні, аналіз упровадження нових програм у кримінальному провадженні, що відображають сформовану систему відносин та її специфіку в процесі інституціоналізації відновного правосуддя в Україні та світі, а також визначення викликів і перешкод застосування відновного правосуддя в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу.

Відновне правосуддя є альтернативним підходом до традиційної системи кримінального правосуддя, який акцентує увагу на відновленні справедливості через діалог між усіма учасниками конфлікту: потерпілим правопорушником. У середовищі захисту прав і свобод людини і громадянина відновне правосуддя може відігравати важливу роль у кримінальному провадженні, особливо в умовах воєнного стану.

На сьогодні будь-які порушення прав людини під час правового режиму воєнного стану негативно впливають на хід досудового розслідування, наслідки таких порушень зумовлюють в подальшому порушення прав підозрюваного та потерпілого, що може стати причиною прийняття неправомірних рішень та суперечити загальним прийнятим конституційним нормам та гарантії справедливого судового розгляду. Варто відзначити, що формування інституту відновного правосуддя між правопорушником та потерпілим у кримінальному провадженні відіграє важливу роль відносно застосування доктринально-правових положень та основних засад відновного правосуддя.

Відновне правосуддя – це підхід до кримінального правосуддя, який акцентує

увагу на відновленні справедливості через взаємодію між потерпілим, правопорушником та спільнотою. У контексті захисту прав і свобод людини і громадянина відновне правосуддя може відігравати важливу роль у забезпеченні справедливості, відновленні порушеного права та попередженні повторних правопорушень.

Основні принципи відновного правосуддя:

- взаємодія, так як відновне правосуддя передбачає активну участь усіх сторін жертв, правопорушників та громадян.

- відповідальність, оскільки правопорушники беруть на себе відповідальність за свої дії та мають відшкодувати завдану шкоду.

- відшкодування, його основною метою є відшкодування збитків понесених жертвою, а також відновлення порушених стосунків.

В Україні відновне правосуддя визначається як альтернативний спосіб вирішення спору. За нормами міжнародного законодавства Європейського Союзу інститут відновного правосуддя розвивається поступово та впроваджується через адаптацію відповідних положень національного законодавства.

Основна мета впровадження відновного правосуддя полягає у інтеграції механізмів мирного вирішення спорів на будь-якому етапі кримінального провадження та зміцненні безпеки кримінального процесу через систему відновних заходів. Традиційна модель кримінального судочинства орієнтована на покарання винних осіб, водночас для забезпечення ефективного відновлення справедливості необхідно переглянути підходи до дотримання прав і свобод правопорушників, поєднуючи каральні та відновні механізми.

Проте, впровадження відновного правосуддя в нашому суспільстві пов'язане з певними організаційно-правовими проблемами. Варто зазначити, що положення відновного правосуддя у сфері досудового розслідування кримінального провадження, які застосовуються за кордоном можуть використовуватися в Україні.

Інституалізація програм відновного правосуддя у сферу кримінального провадження цілком реальна за досвідом міжнародних країн, у яких легалізоване вирішення конфліктів у досудовому порядку.

Відповідно до статті 24 Конституції України, здійснення правосуддя належить виключно судам, що унеможлиблює делегування їхніх повноважень іншим органам чи посадовим особам. Юрисдикція судів охоплює всі категорії юридичних спорів і кримінальних обвинувачень, а у випадках, визначених законом, – також інші справи. Водночас законодавством може бути передбачено обов'язковий досудовий порядок урегулювання спорів.

Варто відмітити що існують інститути медіації між потерпілими та правопорушниками що є формою відновного правосуддя, спрямованою на реалізацію законних прав та інтересів, які застосовуються паралельно з традиційним кримінальним провадженням, передбачаючи пошук взаємоприйнятних рішень між потерпілими та правопорушниками за посередництва медіатора до або під час кримінального провадження [7, с. 5].

Ефективність та результативність відновного правосуддя отримала міжнародне визнання, адже є необхідність застосування медіації в кримінальному процесі на стадії досудового розслідування, що закріплена у міжнародно-правових актах, сприяє впровадженню цієї правової системи в національне законодавство.

Виокремлення «відновної парадигми» не є простим підтвердженням наявності відповідної філософсько-правової категорії чи спеціальних прийомів, методів врегулювання кримінальних конфліктів, а є відокремленою концепцією, яка має власну концептуально-методологічну основу, схематичну постановку, спрямовану на розв'язання наукової проблеми, що має кримінально-правовий характер [7].

Перспективи подальшої інституціоналізації відновного правосуддя в Україні зумовлені потребою подолання стереотипних уявлень щодо злочинності та здійснення правосуддя, які склалися в суспільстві. Це, зокрема, передбачає відхід від усталеного карального підходу у діяльності правоохоронних органів, а також формування їхньої зацікавленості у передачі кримінальних справ до програм відновного правосуддя.

У правоохоронних органах має бути розроблений і впроваджений дієвий механізм застосування відновного правосуддя.

Важливим позитивним чинником у цьому контексті виступає зацікавленість правоохоронців у передачі кримінальних справ до процедур відновлення прав шляхом використання відновних практик, що сприяє реалізації міжнародних програм на рівні місцевих громад. Водночас на цьому рівні зберігається низка невирішених проблем, зокрема недостатність належної нормативно-правової бази для впровадження відновлювальних програм, а також існування практики неформальних домовленостей між правопорушниками та потерпілими чи жертвами за посередництва представників поліції [8].

Інститут кримінального процесуального законодавства містить норми, які включають угоди про примирення.

Відповідно до глав 35–36 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), статтею 468 визначено види угод, що можуть укладатися у кримінальному провадженні [2], а саме:

- 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;
- 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Відповідно до наведених вище положень КПК України, ці два види угод реалізуються виключно юрисдикційними засобами і не мають жодного стосунку до концепції відновного правосуддя, яка ґрунтується на міжнародних правових стандартах, практиках, що регламентують основні сутнісні параметри відновного правосуддя, і не можуть трактуватися чи розглядатися як форма відновного правосуддя.

Для порівняння процедура медіації в кримінальному провадженні розпочинається: 1) слідчим суддею, судом під час судового провадження за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що такий захід забезпечує відшкодування шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням; 2) прокурором до ухвалення судового рішення в кримінальному провадженні за письмовою згодою потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного за умови наявності підстав вважати, що який захід забезпечує відшкодування шкоди, яка завдана

кримінальним правопорушенням.

Порівнюючи дві подібні процедури у відновному правосудді, можна констатувати, що їхньою ключовою ідеєю є припинення конфлікту та досягнення примирення. Основні примирювальні механізми реалізуються у програмах за участю потерпілого та обвинуваченого й спрямовані на взаємне прощення, вираження щирого каяття, усвідомлення юридичної відповідальності за вчинений злочин, а також на виконання обов'язку щодо відшкодування потерпілому завданої фізичної, моральної та матеріальної шкоди.

Медіаційна програма впливає на рівень задоволеності потерпілих і правопорушників, від їх участі в них зростає рівень досягнутих і виконаних угод у кримінальному провадженні. Варто зазначити, що якісна робота медіаторів, слідчих має регулюватися методичними рекомендаціями, що містить організаційно-правові аспекти застосування програм відновного правосуддя та впливає на рівень рецидивізму [4, 5, 6].

Щодо неповнолітніх, до яких може бути застосовано відновне правосуддя, то після розслідування прокурор передає обвинувальний акт до суду та може роз'яснити особливі наслідки, які настають для неповнолітнього стосовно застосування процесу відновного правосуддя [9, с. 111]. За міжнародним досвідом аналіз законодавства показує, що у Кримінальному процесуальному кодексі Франції передбачена саме медіація для неповнолітніх правопорушників [10, с. 48]. У Австрії, Німеччині, Фінляндії та Польщі медіація регулюється окремим законодавством про ювенальну юстицію.

Наразі в Україні встановлено мінімальні вимоги до медіаторів у кримінальних провадженнях, які передбачають поєднання когнітивних та аксіологічних елементів із урахуванням психологічного й емоційного стану учасників процесу [7]. У цих випадках медіація ініціюється суддею або прокурором і замінює собою судовий розгляд [11].

У зарубіжних країнах інститут відновного правосуддя на національному рівні діє у кримінальному процесуальному законодавстві, зокрема такі механізми використовують у США, Франції, Австрії, Бельгії, Норвегії, Англії, Німеччині, Фінляндії, Швейцарії та

інших країнах [7]. Отже, відновне правосуддя в кримінальному процесі має значні економічні переваги, зокрема зменшення судового навантаження та зменшення витрат на утримання ув'язнених.

Насамперед слід зазначити, що в умовах воєнного стану відбувається трансформація відновного правосуддя. Війна зумовлює зростання кількості злочинів, що призводить до перевантаження традиційних систем правосуддя. У такій ситуації відновне правосуддя може виступати дієвим інструментом врегулювання конфліктних питань, пов'язаних із реалізацією прав і свобод людини та громадянина. З етичної та моральної точки зору застосування відновних практик здатне сприяти відновленню людяності у кримінальних процесах.

Висновки. На сучасному етапі традиційне кримінальне провадження не здатне повною мірою задовольнити законні інтереси його учасників, що зумовлено, зокрема, низьким рівнем довіри громадян до діяльності органів публічної влади. Водночас практика зарубіжних держав демонструє: ефективність упровадження відновного правосуддя у національне законодавство досягається переважно у країнах з низьким рівнем корупції. Інституціоналізація зарубіжного досвіду в українському суспільстві може розглядатися як необхідна умова демократизації системи кримінального правосуддя та гуманізації практики виконання покарань.

У ході дослідження досягнуто поставленої мети, з'ясовано потенціал відновного правосуддя у вдосконаленні кримінального провадження в Україні, виявлено проблеми його запровадження

та окреслено перспективні напрями розвитку. Встановлено, що відновне правосуддя виступає не лише альтернативою каральній моделі кримінального процесу, а й інструментом реалізації принципу справедливості, який поєднує інтереси потерпілого, правопорушника та суспільства. Хоча українське законодавство містить окремі елементи відновних практик (зокрема, угоди про примирення), відсутність цілісного механізму істотно обмежує можливості їх практичного застосування.

Практика засвідчує, що медіація та інші форми відновного правосуддя виявляються найбільш ефективними у справах про кримінальні проступки та злочини середньої тяжкості. Водночас у випадках тяжких злочинів виникає потреба у додаткових процесуальних гарантіях і посиленому контролі з боку держави.

Порівняльний аналіз міжнародного досвіду, зокрема країн Європейського Союзу, підтверджує можливість успішної інституціоналізації програм відновного правосуддя на базі ювенальної юстиції та за умови належної законодавчої підтримки. Для України актуальним завданням є адаптація цих практик до національних умов, зокрема з урахуванням викликів, спричинених воєнним станом.

Отже, відновне правосуддя має значний потенціал трансформації українського кримінального процесу. Водночас його ефективна імплементація потребує комплексного вдосконалення нормативної бази, належної підготовки фахівців, інституційної підтримки та формування відповідної правосвідомості в суспільстві.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10. URL: № 11-12. № 13. ст.8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875- IX ВР. *Відомості Верховної Ради*. 2022, № 7, ст. 51 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
4. Посібник з програм відновного правосуддя. Управління ООН з наркотиків та злочинності / [пер. з англ. С. Філь]. К. : Вид. компанія «Verso-04», 2009. 96 с.
5. Реконструкція зв'язків у спільноті – медіація та відновне правосуддя в Європі / І. Ертсен, Р. Маккей, К. Пелікан, Д. Віллемсенс, М. Райт ; [пер. з англ. Д. І. Нурумов]. К. Видавець Захаренко В. А. 2008. 184 с.
6. Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice / D. Miers, J. Willemsens. Leuven, 2004. С. 105–113.
7. Аракелян Р. Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 24 с.
8. Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституалізації в українському суспільстві. *Наукові*

записки НаУКМА. 2010. Т. 109 : Соціологічні науки. С. 37-40.

9. Victim-Offender Mediation with Juveniles in Belgium : Victim-Offender Mediation Organisation and Practice in the Juvenile Justice Systems: materials of the conference (Sept. 19-20, 2002). Bologna, Italy. 232 p.

10. Strang H. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. H. Strang. Oxford : Clarendon Press. 2002. P. 45-56.

11. Eyckmans D. New Belgian Law on Mediation. *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*. 2005. Vol. 6, Issue 2-3. P. 43-49.

12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 15.08.2025).

13. Бобров О. М. Відновне правосуддя: теоретико-правовий аналіз та перспективи впровадження в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Право. 2021. Вип. 49. С. 73-75.

14. Власова Г. П. Нормативне визначення інституту медіації та відновного правосуддя в кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 3. С. 73-75.

15. Войтюк І. А. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні. Видавництво «БОНА». 2021. 388 с.

16. Грицюк І. В., Глух Р. В. Актуальні тенденції запобігання рецидиву в Україні. *Ірпінський юридичний часопис*. 2024. № 3. С. 16-20.

17. Горова А. О. Правові аспекти відновного правосуддя в Україні: теоретичний та практичний аналіз. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3-4. С. 59-67.

18. Головка Л. В. Перспективи впровадження відновного правосуддя в Україні. *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. Вип. 1. С. 9-13.

19. Георгієвський Е. В. Відновне правосуддя: міжнародний досвід та українська практика. *Правовий часопис Донбасу*. 2017. № 2(60). С. 15-18.

20. Денисова Т. А. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Соціально-правові студії*. 2021. № 1(11). С. 23-27.

21. Ємельянов І. І. Проблеми застосування відновного правосуддя в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 3. С. 45-49.

22. Землянська В. В. Відновне правосуддя в Україні: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 1. С. 31-35.

23. Калганова О. А. Роль медіації у відновному правосудді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2(2). С. 56-60.

24. Коваленко Д. В. Відновне правосуддя в контексті правової політики в Україні. *Донецький державний університет внутрішніх справ*. 2023. 200 с.

25. Микитин Ю. І. Відновне правосуддя у кримінальному процесі: міжнародний досвід та перспективи розвитку в Україні. Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2010. 19 с.

26. Аракелян Р. Ф. Відновне правосуддя: теоретичні та практичні аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. Вип. 3. С. 45-49.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. p. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2013. № 9-10. № 11-12. № 13. p. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.

3. Pro mediatsiiu: Zakon Ukrainy vid 16.11.2021 № 1875-IX VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 2022. № 7. p. 51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

4. Posibnyk z program vidnovnoho pravosudiv. Upravlinnia OON z narkotykiv ta zlochynnosti / [per. z anhli. S. Fil]. Kyiv : Vyd. kompaniia «Verso-04», 2009. 96 p.

5. Rekonstruktsiia zviazkiv u spilnoti – mediatsiia ta vidnovne pravosudiv v Yevropi / I. Ertsen, R. Makkei, K. Pelikan, D. Willemsens, M. Rait ; [per. z anhli. D. I. Nurumov]. Kyiv : Vydavets Zakharenko V. A., 2008. 184 p.

6. Miers D., Willemsens J. Mapping Restorative Justice. Development in 25 European Countries: European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice / D. Miers, J. Willemsens. Leuven, 2004. P. 105-113.

7. Arakelian R. F. Vprovadzhennia instytutu mediatsii v kryminalne protsesualne zakonodavstvo Ukrainy: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin, 2019. 24 p.

8. Semchyshyn O. R. Vidnovne pravosudiv: perspektyvy instytualizatsii v ukrainskomu suspilstvi. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2010. Т. 109 : Sotsiolohichni nauky. P. 37-40.

9. Victim-Offender Mediation with Juveniles in Belgium: Victim-Offender Mediation Organisation and Practice in the Juvenile Justice Systems: materials of the conference (Sept. 19-20, 2002). Bologna, Italy. 232 p.

10. Strang H. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. Oxford : Clarendon Press, 2002. P. 45-56.

11. Eyckmans D. New Belgian Law on Mediation. *Newsletter of the European Forum for Restorative Justice*. 2005. Vol. 6, Issue 2-3. P. 43-49.

12. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (accessed: 15.08.2025).

13. Bobrov O. M. Vidnovne pravosudiv: teoretyko-pravovi analiz ta perspektyvy vprovadzhennia v Ukraini.

Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Pravo. 2021. Vyp. 49. P. 73–75.

14. Vlasova H. P. Normatyvne vyznachennia instytutu mediatsii ta vidnovnoho pravosudiva v kryminalnomu protsesi. *Pivdennoukraiynskiy pravnychiy chasopys.* 2022. № 3. P. 73–75.

15. Voitiuk I. A. Suchasni tendentsii rozvytku kryminalnoi yustytzii v Ukraini. Vydavnytstvo «BONA». 2021. 388 p.

16. Hrytsiuk I. V., Hlukh R. V. Aktualni tendentsii zapobihannia retsydyvu v Ukraini. *Irpynskiy yurydychniy chasopys.* 2024. № 3. P. 16–20.

17. Horova A. O. Pravovi aspekty vidnovnoho pravosudiva v Ukraini: teoretychniy ta praktychniy analiz. *Visnyk kryminalnoho sudochynstva.* 2021. № 3–4. P. 59–67.

18. Holovko L. V. Perspektyvy vprovadzhennia vidnovnoho pravosudiva v Ukraini. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu.* 2015. Vyp. 1. P. 9–13.

19. Heorhiievskiy E. V. Vidnovne pravosudiva: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainska praktyka. *Pravoviy chasopys Donbasu.* 2017. № 2(60). P. 15–18.

20. Denysova T. A. Vidnovne pravosudiva u kryminalnomu protsesi: mizhnarodnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. *Sotsialno-pravovi studii.* 2021. № 1(11). P. 23–27.

21. Yemelianov I. I. Problemy zastosuvannia vidnovnoho pravosudiva v Ukraini. *Pravo i suspilstvo.* 2016. № 3. P. 45–49.

22. Zemlianska V. V. Vidnovne pravosudiva v Ukraini: teoretychni ta praktychni aspekty. *Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* 2021. Vyp. 1. P. 31–35.

23. Kalhanova O. A. Rol mediatsii u vidnovnomu pravosudivi. *Yurydychniy naukoviy elektronnyi zhurnal.* 2020. № 2(2). P. 56–60.

24. Kovalenko D. V. Vidnovne pravosudiva v konteksti pravovoi polityky v Ukraini. *Donetskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav.* 2023. 200 p.

25. Mykityn Yu. I. Vidnovne pravosudiva u kryminalnomu protsesi: mizhnarodnyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini. Avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2010. 19 p.

26. Arakelian R. F. Vidnovne pravosudiva: teoretychni ta praktychni aspekty. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava.* 2021. Vyp. 3. P. 45–49.

Стаття надійшла до друку 02 серпня 2025 року